ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Συγγραφή : *ΙΒΕ* **,** *Λαμπάκης Στυλιανός* *(22/11/2002)*
Για παραπομπή : *ΙΒΕ , Λαμπάκης Στυλιανός , «Τραπεζούντος Βάνδον», 2002, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=6487>

Τραπεζούντος Βάνδον

Περίληψη :

Το βάνδον Τραπεζούντος ήταν διοικητική περιφέρεια η οποία εκτεινόταν σε μικρή περιοχή γύρω από την Τραπεζούντα. Λόγω της επίκαιρης θέσης του τα σημαντικότερα γεγονότα της ιστορίας του είναι συνδεδεμένα με την ιστορική τύχη της ίδιας της πόλης και της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας. Αναφέρεται σε χρυσόβουλλο του Αλεξίου Γ' Μεγαλοκομνηνού (1386). Δεν είναι σίγουρο αν η όψιμη αυτή αναφορά ανταποκρίνεται και σε προϋπάρχουσα διαίρεση του θέματος Χαλδίας της Μεσοβυζαντινής περιόδου.

Γεωγραφική Θέση

Βόρεια (Κεντρική) Τουρκία (Βορειοανατολική Μικρά Ασία)

Ιστορική Περιοχή

Πολεμωνιακός Πόντος

Διοικητική Υπαγωγή

Θέμα Χαλδίας(;) - Αυτοκρατορία Τραπεζούντος

Γεωγραφικές Συντεταγμένες

---

1. Γενικά για το βάνδον

Η λέξη βάνδον σήμαινε αρχικά τις σημαίες, τα λάβαρα των στρατιωτικών μονάδων[1] Αρχικά σήμαινε σημαία ή διακριτικό σύμβολο στρατιωτικής μονάδας. Στη συνέχεια δήλωνε τμήμα της τούρμας και μικρή στρατιωτική μονάδα (50-100 για ορεινό στρατό και 200-400 για πεζικό). Κατ' επέκταση δήλωνε και την περιοχή που είχε αναλάβει να διαφυλάξει η μονάδα, καταλήγοντας στη σημασία της μικρότερης διοικητικής υποδιαίρεσης ενός θέματος.[2] Αν και στις υπόλοιπες περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας τα θέματα κατακερματίζονται και ουσιαστικά παύουν να υφίστανται από την εποχή των Αγγέλων και έπειτα, οι όροι θέμα και βάνδον επιβιώνουν στην Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας ως δηλωτικά διοικητικής περιφέρειας.[3]

2. Το βάνδον της Τραπεζούντας

Το συγκεκριμένο βάνδον της Τραπεζούντας αναφέρεται σε χρυσόβουλλο (του 1386) του αυτοκράτορα Αλεξίου Γ' Μεγαλοκομνηνού, με το οποίο παραχωρούνται προνόμια στη Μονή Βαζελώνος.[4] Στο έγγραφο σημειώνεται μεταξύ άλλων ότι παρευρισκόταν και υπέγραψε με την ιδιότητα του δούκα και της κεφαλής του βάνδου ο πιγκέρνης Γεώργιος Σιμάτης: «*ὁ δοὺξ καὶ κεφαλὴ τοῦ ὅλου βάνδ(ους) Τραπεζοῦντος καὶ ἐπικέρνιος Γεώργιος ὁ Σιμά(της)*».[5] Παλαιότερα ο μητροπολίτης Χρύσανθος είχε αναφέρει ότι το βάνδον Τραπεζούντος ήταν ένα από τα βάνδα του θέματος Χαλδίας και ότι κατελάμβανε έκταση αντίστοιχη της έκτασης του σαντζακίου Τραπεζούντας.[6] Δεν είναι όμως σαφές από πού αντλεί τις πληροφορίες του και πρέπει να τονισθεί ότι δεν υπάρχει μνεία του βάνδου στη Μεσοβυζαντινή Εποχή. Αν λάβουμε πάντως υπόψη ότι οι σύγχρονες διοικητικές υποδιαιρέσεις του νομού Τραπεζούντας –λόγω της γεωμορφολογίας της περιοχής– έχουν βασισθεί σε γενικές γραμμές στην υποδιαίρεση των βάνδων της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας, η έλλειψη μαρτυριών για τη Μεσοβυζαντινή Εποχή δεν πρέπει να οδηγήσει σε απόρριψη της πιθανότητας να προϋπήρχε το βάνδον και στο μεσοβυζαντινό θέμα Χαλδίας.[7] Όσο για την έκτασή του, οι Bryer – Winfield πιο πρόσφατα υπολόγισαν κατά προσέγγιση –επειδή τα όρια δεν προσδιορίζονται ακριβώς στις πηγές– ότι το βάνδον κατελάμβανε την περιοχή γύρω από την πόλη της Τραπεζούντας και ότι συνόρευε δυτικά και νοτιοδυτικά με το βάνδον της Τρικωμίας (από την περιοχή του μοναστηριού της Αγίας Βαρβάρας, λίγο έξω από την Τραπεζούντα, έως περίπου την Κιθάραινα –σημερινό Kisarna). Στα ανατολικά ο ποταμός Πυξίτης ήταν το φυσικό σύνορο με το βάνδον Γημωράς. Τέλος, στα νότια εκτεινόταν το βάνδον των Ματζουκάων.[8] Σπουδαιότερη πόλη του βάνδου ήταν φυσικά η Τραπεζούντα, από την οποία πήρε και το όνομά του, και η ιστορία του είναι συνδεδεμένη αναπόσπαστα με την ιστορία της ίδιας της πόλης της Τραπεζούντας και της περιοχής της. Η υπάρχουσα μνεία

Συγγραφή : *IBE ,* *Λαμπάκης Στυλιανός* *(22/11/2002)*
Για παραπομπή : *IBE , Λαμπάκης Στυλιανός , «Τραπεζούντος Βάνδον», 2002, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=6487>

Τραπεζούντος Βάνδον

του βάνδου εντάσσεται χρονολογικά στα χρόνια της βασιλείας του Αλεξίου Γ' Μεγαλοκομνηνού (1349-1390), κατά τα οποία η Αυτοκρατορία των Μεγαλοκομνηνών έφθασε στο ύψιστο σημείο ακμής της, παρά τις αντίξοες συνθήκες που επικρατούσαν σχεδόν σε όλο το διάστημα της βασιλείας τους λόγω των εισβολών τουρκικών φύλων,[9] των στάσεων και συνωμοσιών των ευγενών της περιοχής[9] και των προβλημάτων με τις παροικίες των Βενετών και Γενουατών εμπόρων.[10]

---

1. Kolias, T., *Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur Byzantinischen Waffenkunde von den Anfangen bis zur lateinischen Eroberung (*Wien 1988), σελ. 210.

2. Κυριακίδης, Σ., «Βυζαντιναί Μελέται V», *Σύμμεικτα, Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 3 (1939), σελ. 537-538· Kazhdan, A., "Bandon", *Oxford Dictionary of Byzantium*, I (Oxford 1991), σελ. 250· Trapp, E. (επιμ.), *Lexikon zur byzantinischen Gräzität: Besonders des 9.-12. Jhs.* (Wien 1994), σελ. 263.

3. Laurent, V., "Deux chrysobulles inédits des empereurs de Trébizonde Alexis IV-Jean IV et David II", *Αρχείον Πόντου* 18 (1953), σελ. 265· Bryer, A.A.M., "A molybdobull of the imperial protospatharios Constantine, Krites of the Thema of Chaldia", *Αρχείον Πόντου* 27 (1966), σελ. 244-246.

4. Miklosich, F. – Müller, I., *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, τόμ. 5 (Wien 1887), σελ. 468-469· Ouspensky, Th. – Bénéchevitch, V., *Actes de Vazelon. Materiaux pour servir a l' histoire de la propriete, rurale et monastique a Byzance aux XIII – XV siècles (Vazelonskie Akty. Materialy dlja istorii krestjjanskogo i monastyrskogo zemlevladenija v Vizantii XIII – XV vekov)* (Leningrad 1927), σελ. 61, αρ. εγγρ. 103· Χρύσανθος, μητροπολίτης Τραπεζούντος, «Η Εκκλησία Τραπεζούντος», *Αρχείον Πόντου* 4-5 (1933), σελ. 496.

5. Trapp, E. (επιμ.), *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, τόμ. 10 (Wien 1900), αρ. 25350, λήμμα «Σιμάτης Γεώργιος».

6. Βλ. Χρύσανθος, μητροπολίτης Τραπεζούντος, «Η Εκκλησία Τραπεζούντος», *Αρχείον Πόντου* 4-5 (1933), σελ. 52, 79. Το συγκεκριμένο σαντζάκιον περιλάμβανε τις περιοχές Τραπεζούντος, Κερασούντος και Κοτυώρων: Bryer, A.A.M. – Winfield, D., *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, I, Dumbarton Oaks Research Library and Collection (Washington D.C. 1985), σελ. 3. Σημειωτέον ότι sancak στην τουρκική σημαίνει ακριβώς «σημαία» και αποτελεί απόδοση του όρου *βάνδον*: Κυριακίδης, Σ., «Βυζαντιναί Μελέται V», *Σύμμεικτα, Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 3 (1939), σελ. 538.

7. Bryer, A.A.M., "Rural Society in Matzouka", στο Bryer, A.A.M. – Lowry, H. (επιμ.), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society* (Birmingham-Washington D.C. 1986), σελ. 53· Bryer, A.A.M.,"The Estates of the Empire of Trebizond", *Αρχείον Πόντου* 35 (1979), σελ. 428.

8. Bryer, A.A.M., "Rural Society in Matzouka", στο Bryer, A.A.M. – Lowry, H. (επιμ.), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society* (Birmingham-Washington D.C. 1986), σελ. 53· Bryer, A.A.M. – Winfield, D., *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, I, Dumbarton Oaks Research Library and Collection (Washington D.C. 1985), σελ. 219, 319.

9. Fallmerayer, J. Ph., *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt* (München 1827), σελ. 142-149.

10. Bryer, A.A.M. – Winfield, D., *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, I, Dumbarton Oaks Research Library and Collection (Washington D.C. 1985), σελ. 197-198, 202-203.

Βιβλιογραφία :

- **Λυμπερόπουλος Β.Χ.**, *Ο Βυζαντινός Πόντος. Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας (1204-1261), ο χώρος, οι άνθρωποι, η οικονομία*, Αθήνα 1999
- **Miklosich F.**, **Müller J.**, *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana I-VI*, Vienna 1860-1890
- **Bryer A.A.M.**, **Winfield D.**, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos, 1 (With Maps and Plans by R. Anderson and Drawings by J. Winfield)*, Washington D.C. 1985, Dumbarton Oaks Studies 20

Συγγραφή : *ΙΒΕ , Λαμπάκης Στυλιανός (22/11/2002)*
Για παραπομπή : *ΙΒΕ , Λαμπάκης Στυλιανός , «Τραπεζούντος Βάνδον», 2002, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=6487>

Τραπεζούντος Βάνδον

Bryer A.A.M., **Winfield D.**, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos, 2 (With Maps and Plans by R. Anderson and Drawings by J. Winfield)*, Washington D.C. 1985, Dumbarton Oaks Studies 20

Χρύσανθος Φιλιππίδης, μητροπολίτης Τραπεζούντος, "Η Εκκλησία Τραπεζούντος", *Αρχείον Πόντου*, 4/5, 1933, 1-1070

Fallmerayer J.P., *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*, München 1827

Bryer A.A.M., "Greeks and Türkmens: The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers*, 29, 1975, 113-149

Bryer A.A.M., "The Estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their Resources, Products, Agriculture, Ownership and Location", *Αρχείον Πόντου*, 35, 1979, 370-477

Zachariadou E.A., "Trebizond and the Turks (1352-1402)", *Μαύρη Θάλασσα: 12ον Συμπόσιον Βυζαντινών Σπουδών (Birmingham, 18-20 Μαρτίου 1978) Αρχείον Πόντου 35*, Αθήνα 1979, 333-358

Ouspensky Th., **Bénéchevitch V.**, *Actes de Vazélon. Matériaux pour servir à l' histoire de la propriété, rurale et monastique à Byzance aux XIII – XV siècles / Вазелонские акты. Материалы для истории крестьянского и монастырского землевладения в Византии XIII – XV веков.*, Leningrad 1927

Δικτυογραφία :

Ο Πόντος: γεωγραφία και φυσικό περιβάλλον

http://www.fhw.gr/choros/trapezounda/gr/webpages/100.html

Γλωσσάριο :

κεφαλή, η/κεφαλατικεύων, ο

Βυζαντινός όρος που δήλωνε κατά την Υστεροβυζαντινή περίοδο τον ανώτατο αξιωματικό της επαρχιακής διοίκησης. Από τα μέσα του 13ου αιώνα το αξίωμα σταδιακά αντικατέστησε το αξίωμα του δούκα. Από το 14ο αιώνα η κεφαλή ασκούσε την πολιτική και στρατιωτική διοίκηση καπετανικίου, μιας επαρχιακής διοικητικής μονάδας μικρότερης από το θέμα, ή και κάστρου. Στην Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας ο αξιωματούχος ονομαζόταν και κεφαλατικεύων.
Στις βυζαντινές πηγές ο όρος "κεφαλή" χρησιμοποιείται επίσης και για τους αρχηγούς και τους επικεφαλής ορισμένων ομάδων στη θεματική οργάνωση και αργότερα, ενώ "κεφαλατικεύοντες" επιφορτίζονται ορισμένες διοικητικές εξουσίες στις πόλεις κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο.

πιγκέρνης, ο

Επίσης πικέρνης ή επικέρνης. Οινοχόος των ανακτόρων. Αξιωματούχος στην προσωπική υπηρεσία του αυτοκράτορα [πιθανώς από το λατινικό pincerna ή παράγωγο του επι-κεράννυμι, αναμειγνύω (κρασί)]. Στο ύστερο Βυζάντιο ο πιγκέρνης ήταν υψηλός τιμητικός τίτλος, ενώ το 14ο αιώνα αποδόθηκε σε εξαιρετικά σημαντικά πρόσωπα, όπως ο Αλέξιος Φιλανθρωπηνός.

τούρμα, η

Διοικητική υποδιαίρεση του θέματος κατά τη Μέση Βυζαντινή περίοδο, υποδιαιρούμενη με τη σειρά της σε δρούγγους και βάνδα (από το λατ. turma = ίλη ιππικού).

χρυσόβουλο, το

Το χρυσόβουλο ή χρυσόβουλλον είναι το πιο επίσημο έγγραφο που εκδιδόταν από τη γραμματεία των Βυζαντινών αυτοκρατόρων. Ονομάζεται έτσι γιατί φέρει τη χρυσή βούλα του αυτοκράτορα.

Πηγές

Χρυσόβουλλο Αλεξίου Γ', έτους 1386 (Miklosich, F. – Müller, I., *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, τόμ. 5 (Wien 1887), σελ. 468-469.

Ouspensky, Th. – Bénéchevitch, V., *Actes de Vazélon. Matériaux pour servir à l' histoire de la propriété, rurale et monastique à Byzance aux XIII – XV siècles* [*Vazelonskie Akty. Materialy dlja istorii krestjjanskogo i monastyrskogo zemlevladenija v Vizantii XIII – XV vekov*] (Leningrad 1927), σελ. 61, αρ. εγγρ. 103.

Συγγραφή : *ΙΒΕ* , *Λαμπάκης Στυλιανός* *(22/11/2002)*
Για παραπομπή : *ΙΒΕ , Λαμπάκης Στυλιανός , «Τραπεζούντος Βάνδον», 2002, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=6487>

Τραπεζούντος Βάνδον

Χρονικό του Μιχαήλ Παναρέτου με τίτλο *Περὶ τῶν τῆς Τραπεζοῦντος βασιλέων, τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, ὅπως καὶ πότε καὶ πόσον ἕκαστος ἐβασιέλευσε*», εκδ. Λαμψίδης Ο., «Μιχαήλ του Παναρέτου, Περί των Μεγάλων Κομνηνών», *Αρχείον Πόντου* 22 (1958), σελ. 1-128.

Παραθέματα

Αναφορά στο βάνδο Τραπεζούντος στο χρυσόβουλλο του Αλεξίου Γ΄ Μεγάλου Κομνηνού, του 1386

ἦσαν δὲ συμπαρόντες καὶ οἱ δούκιδες καὶ κριταὶ τῆς θεοσώστου καὶ θεοσυντηρήτου πόλεως Τραπεζοῦντος.
ὁ μέγας κοντόσταυλος καὶ κεφαλὴ τοῦ ὅλου βάνδους Ματζουκάων Κωνσταντῖνος ὁ Τζανιχίτης.
καὶ ὁ ταταῖς τῆς βασιλικῆς αὐλῆς Θεόδωρος ὁ Εὐνοῦχος
[59]|ὁ δοὺξ καὶ κεφαλὴ τοῦ ὅλου βάνδ(ους) Τραπεζοῦντος καὶ ἐπικέρνιος Γεώργιος ὁ Σιμά(της)
ὁ μέγας σκευοφύλαξ Κωνσταντῖνος ὁ Λαζαρόπουλος.

Εκδόσεις

1. Miklosich, F. – Müller, I., *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, τόμ. 5 (Wien 1887), σελ. 468-469.

2. Ouspensky Th. – Bénéchevitch, V., *Actes de Vazélon. Matériaux pour servir à l' histoire de la propriété, rurale et monastique à Byzance aux XIII – XV sicles* (*Vazelonskie Akty. Materialy dlja istorii krestjjanskogo i monastyrskogo zemlevladenija v Vizantii XIII – XV vekov*), Leningrad 1927, σελ. 61, αρ. εγγρ. 103.